

Nr 17

Utlåtande i anledning av väckta motioner om viss ändring av vattenlagens bestämmelser rörande torrläggning av mark jämte därtill anslutande statsbidrags- och låneförfattningar.

Tredje lagutskottet har behandlat två i riksdagen väckta till lagutskott hänvisade motioner, nr 226 i första kammaren av herrar *Alexanderson* och *Boman* samt nr 268 i andra kammaren av herrar *Svensson* i Ljungskile och *Hamrin* i Kalmar.

Syftet med motionerna är *dels* att åstadkomma en begränsning av nuvarande statlig bidrags- och lånegivning till torrlägningsverksamheten, *dels* att införa en särskild tillåtlighetsprövning av torrlägningsföretag med hänsyn till de indirekta verkningarna av dylika företag i biologiskt och klimatologiskt avseende, i fråga om grundvattennivån och från naturskyddssynpunkt. I motionerna hemställes: »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande en sådan ändring av vattenlagens regler om torrläggning av mark jämte därtill anslutande statsbidrags- och låneförfattningar, som här ovan angivits».

Beträffande den fullständiga motiveringen får utskottet hänvisa till motionerna.

Över motionerna har utskottet i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttrande från kammarkollegiet, lantbruksstyrelsen, domänstyrelsen, vattenöverdomstolen samt länsstyrelserna i Uppsala, Skaraborgs och Västerbottens län.

På begäran av utskottet har yttrande därjämte avgivits av Riksförbundet Landsbygdens folk och Sveriges lantbruksförbund.

Gällande rätt

Vattenlagen. Torrläggning är enligt vattenlagens terminologi den gemensamma beteckningen för dikning, vattenavledning och invallning. Lagens bruk av begreppen dikning och invallning torde överensstämma med det allmänna språkbruket. Vad lagen menar med vattenavledning exemplifieras med att någon för torrläggning sänker eller tappar ur sjö eller annan vatten-

samling, fördjupar, utvidgar eller rätar älv, å eller annat vattendrag eller eljest avleder vatten därifrån.

Den svenska vattenlagstiftningen bygger i motsats till flertalet andra västeuropeiska rättssystem icke på koncessionssystemet utan på principen att allt byggande i vatten på egen grund liksom torrläggning på egen mark är fritt. Den som vill bygga i eget vatten måste visserligen inhämta vattendomstolens tillstånd i vissa av lagen särskilt angivna fall men har också rätt att erhålla det begärda tillståndet, då de legala förutsättningarna är uppfyllda.

I analogi härmed föreligger enligt vattenlagen en principiell rätt att fritt dika på egen mark i de fall då fråga ej är om dikning, varigenom kan vållas märkbar inverkan på vattenförhållandena i vattendrag, sjö eller annan vattensamling. Å andra sidan stadgar lagen tämligen långtgående skyldigheter för den dikandes grannar att tåla intrång till följd av dikningen. Den som vill dika — men även den som vill företaga vattenavledning eller invallning — har sålunda möjlighet att tvinga andra, som genom företaget skulle få båtnad, att delta i företaget. Rätten att tvinga andra att delta i dikningsföretag är helt oberoende av det beräknade ekonomiska resultatet av företaget, ehuru dock bidragsskyldigheten för den, som tvingats delta, är begränsad till värdet av den båtnad han vunnit.

Beträffande andra fall av torrläggning, dvs. vattenavledning, invallning och sådan dikning, som kan vålla märkbar inverkan på vattenförhållandena i vattendrag, sjö eller annan vattensamling, gäller att vid den syneförrättning, som regelmässigt föregår dylikt företag, förrättningsmännen har att tillse, att den beräknade nyttan av företaget överstiger den beräknade skadan. I vissa fall fordras till och med att nyttan skall vara dubbelt så stor som skadan, nämligen när skadan drabbar strömfall, som är bebyggt eller kommer att utnyttjas, samt fiskeverk, bevattningsanläggning o. d. (7 kap. 38 §). Om företaget skulle komma att förorsaka svårt ingrepp i näringslivet eller eljest i traktens förhållanden, kan företaget förbjudas. Såsom exempel på sådana svåra ingrepp anger lagen att större fabrik eller annan anläggning, varav många har sitt uppehälle, måste läggas ned eller väsentligt minska driften eller att mera betydande fiske lider väsentligt förfång eller att sådan bestående ändring av naturförhållandena inträder, att därigenom är att befara väsentligt minskad trevnad för närboende eller betydande förlust för landets djur- eller växtvärld (7 kap. 39 § första stycket). Med stöd av denna bestämmelse har torrläggning av fågelsjöar och häckningsplatser som Horssjön i Småland (NJA 1940: 540), Tåkern i Östergötland (NJA 1947: 284) och Klingvallsåns dalgång i Skåne (NJA 1942: 108) kunnat hindras.

Kungl. Maj:t har emellertid beträffande samtliga de företag, varom talats i föregående stycke, tillagts rätt att efter hemställan av vattendomstolen giva dispens från samtliga nämnda förutsättningar, då företaget bedömes bliva av synnerlig betydelse för jordbruksnäringen eller för orten eller eljest från

allmän synpunkt. I dylikt fall erfordras således ej ens att nyttan är större än skadan (7 kap. 39 § andra stycket).

Vidare gäller den förutsättningen för de företag, som omtalats i föregående båda stycken, att de ej får komma till stånd, om de bedömes komma att menligt inverka på klimatet eller det allmänna hälsotillståndet eller om allmänna intressen eljest skulle komma att i avsevärd mån förnärmas. Skulle naturminne, som icke är fridlyst, beröras av företaget, skall sådana anordningar vidtagas, som, utan att för företaget medföra kostnader av betydelse, kan anses lämpliga för ändamålet (2 kap. 12 §, 7 kap. 35 § andra stycket, 41 § första stycket, 49 §).

För torrlägningsföretag, som föregås av syneförrättning, gäller dessutom den föreskriften, att det åligger förrättningsmannen att underrätta kammarkollegiet om det sökta företaget, då fråga är om sänkning eller urtappning av sjö eller reglering av vattnets avrinning ur sådant vattenområde eller förändring av vattnets djup eller läge i vattendrag, där kungsådra eller allmän farled eller allmän flottled finnes, eller eljest företag enligt 7 kap. vattenlagen kan antagas beröra allmänna intressen av någon betydelse. Kammarkollegiet har därefter att, där det prövas nödigt, föra talan för tillgodoseende av de allmänna intressen som kan vara i fråga. Den som av kammarkollegiet förordnats att föra det allmännas talan åligger att tillhandagå dem, vilkas rätt beröres i saken, med kostnadsfria råd angående bevakandet av deras rätt (10 kap. 42 §). Det heter i förarbetena till detta lagrum (NJA 1920 II sid. 468): »Det nu sagda gäller givetvis i främsta rummet företag, som åsyfta förändring av vattenförhållandena i sjöar och vattendrag. Vad de egentliga dikningsföretagen angår torde någon konflikt med allmänna intressen icke vara att motse. I de fall då sådan konflikt föreligger, är det i allmänhet allenast kommunikationsintresset, som därav beröres.» — Som av den följande redogörelsen för remissinstansernas yttranden kommer att närmare framgå synes emellertid räckvidden av bestämmelsen i 10 kap. 42 § vara omstridd.

I fråga om torrlägningsföretag som kommer att beröra våra största sjöar liksom beträffande vissa andra mera omfattande företag gäller särskilda och strängare regler (4 kap. 13 §, 7 kap. 46 § och 55 § andra stycket).

Författningar angående statslån och statsbidrag till torrlägningsföretag.
I syfte att uppmuntra och främja torrlägningsverksamheten har staten sedan 1840-talet ställt såväl lån som bidrag till företagens disposition. Numera utgår statens stöd åt denna verksamhet dels i form av bidrag ur statens avdikningsanslag (Kungl. kungörelsen den 30 juni 1939 angående villkoren för statsbidrag från statens avdikningsanslag, SFS nr 431), dels i form av lån ur statens avdikningslånefond (Kungl. kungörelsen den 30 juni 1939 angående villkoren för lån från statens avdikningslånefond, SFS nr 432),

dels i form av bidrag för dikning och vattenavledning ur anslaget till jordbrukets rationalisering och genom lånegaranti för sådana åtgärder (Kungl. kungörelsen den 11 juni 1948 angående statligt stöd till jordbrukets yttre och inre rationalisering, SFS nr 342).

Som ovan angivits skall, då syneförrättning för ett planerat torrlägningsföretag sker, göras en båtnadsuppskattning. Med ledning av denna uppskattning prövas sedan, bland annat, om och i vad mån tvångsdelaktighet skall föreligga för icke sökande markägare. Vidare tjänar uppskattningen som grundval för kostnadsfördelningen mellan delägarna.

Beträffande förutsättningarna för att statligt stöd skall beviljas finnes numera endast den anknytningen till vattenlagen att förslag till företaget — om detta ej är av mindre betydelse och omfattning — skall ha upprättats vid syneförrättning enligt vattenlagen (1939 års kungörelser 2 §).

Mellan vattenlagens regler om tvångsdelaktighet och kostnadsfördelning å ena samt de i kungörelserna stadgade förutsättningarna för statsunderstöd å andra sidan rådde däremot tidigare och fram till den 1 juli 1945 ett förhållandevis nära samband. Genom ändringar den 25 maj 1945 i kungörelserna (nr 347 respektive nr 348) uppmjukades dock detta samband i syfte att vid bidrags- och lånegivningen ge möjlighet till en fri och allsidig prövning av ett företags ekonomiska förutsättningar oberoende av den enligt vattenlagen företagna båtnadsuppskattningen och den med ledning därav bestämda tvångsdelaktigheten och kostnadsfördelningen. En närmare redogörelse för de erfarenheter och överväganden, som låg till grund för 1945 års ändringar i kungörelserna, återfinnes i ett av 1942 års torrlägnings-sakkunniga avgivet betänkande (SOU 1944:56). De sakkunniga anförde bl. a.: »Det torde — — — med bestämdhet kunna sägas, att den båtnadsbedömning, som skall äga rum enligt vattenlagen, tillkommen för annat ändamål, icke är av sådant slag att den bör vara avgörande även för frågan om företaget bör understödjas med statsmedel. För att statsunderstöd skall ifrågakomma torde böra fordras, att företaget i varje fall på längre sikt skall vara ekonomiskt bärkraftigt och fördelaktigt för delägarna. För bedömandet härav kräves en fri och allsidig prövning av företagens ekonomiska förutsättningar. Båtnadsbedömningen enligt vattenlagen är emellertid inskränkt till att omfatta den jordförbättring, som vinnes i form av ökad alstringsförmåga. Den omständigheten att värdet av jordförbättringen överstiger kostnaden för torrläggningen utgör icke tillräckligt bevis för att företaget är ekonomiskt väl grundat, liksom icke heller den omständigheten att kostnaden överstiger jordförbättringen utesluter att företaget har sitt berättigande (sid. 44). — — — Huru frestande det än kunde vara att uppställa krav på en annan båtnadsberäkning, som mera allsidigt och ur jordbruks-ekonomisk synpunkt mera tillförlitligt gäve besked om företagens ekonomiska förutsättningar, torde man emellertid av praktiska skäl nödgas avstå

däriifrån. Många av de fördelar torrläggningen medför är av sådan art, att de icke låta sig uttryckas i odiskutabla siffror. De sakkunniga vilja därför icke föreslå införandet av någon annan siffermässig båtnads- och kostnadsberäkning än den, som enligt vattenlagen skall ske vid syneförrättningen (sid. 49). — — — Av de torrlägningsföretag, som kunna anses ekonomiskt försvarbara ur markägarnas enskilda synpunkt, torde de vara mest förtjänta av stöd, som bäst överensstämmer med torrlägningsverksamhetens önskvärda jordbrukspolitiska inriktning. Hit höra för närvarande i främsta rummet företag, som avse förbättrad torrläggning av redan odlad jord. De äga bland annat det företrädet att snara resultat kunna väntas i ökade skördar och att båtnadsberäkningen vid dem kan ske med största säkerhet. — Om det också må anses mera angeläget att förbättra redan odlad jord än att framskapa ny odlingsjord, synes emellertid icke all verksamhet med sistnämnda ändamål böra vara utesluten från statens stöd. Även företag som avse nyodling böra anses gagneliga för det allmänna om de äro av synnerlig betydelse för en rationell jordbruksdrift. I detta sammanhang bör särskilt nämnas att nyodling av försumpad mark kan vara en lämplig form för att bereda tillskottsjord till ofullständiga jordbruk ävensom att på sina håll förutsättningar torde föreligga för genomförande av invallningsföretag, om vilkas lämplighet och önskvärdhet tvivel icke synes behöva råda. I Norrland förekomma även vissa torrlägningsföretag med huvudsakligt ändamål att skapa nya jordbruk, vilka med hänsyn till rådande förhållanden kunna anses ekonomiskt och socialt önskvärda.» (sid. 53) — I övrigt hänvisas till betänkanudet.

Bidrag ur avdikningsanslaget och lån ur avdikningslånefonden förutsätter, att torrlägningsföretaget befinnes nyttigt och önskvärt ur allmän och enskild synpunkt. — Vid bedömande härav skall särskilt beaktas, att torrläggningen avser jord, som till huvudsaklig del redan är odlad eller som utgör lämplig tillskottsjord till ofullständiga jordbruk eller vars torrläggning eljest är av synnerlig betydelse för ett rationellt jordbruk, att värdet av jordförbättring (alstrings- och brukningsbåtnad), som vinnes genom företaget, står i skäligt förhållande till kostnaden samt att företaget är ägnat att befordra en ekonomiskt ändamålsenlig jordbruksdrift på de fastigheter det berör. Vidare skall beaktas att icke mera betydande skador eller olägenheter uppkommer med avseende å vattenkraft, fiske, naturvärden, växt- och djurliv eller sanitära eller klimatiska förhållanden. Särskild hänsyn skall också tagas till sociala fördelar av företaget.

Ärenden angående statsbidrag och statslån prövas i vissa fall av lantbruksstyrelsen, i andra fall av lantbruksnämnd, dock skall alltid ärendet underställas Kungl. Maj:ts prövning, om företaget berör allmänna intressen av större betydelse såsom urtappning eller reglering av mera betydande sjö

eller vattendrag, en mera påtaglig förändring av landskapsbilden, naturskydd eller dylikt.

Statens bidrag är i regel maximerat till 40 procent av den godkända kostnaden för företaget (ex. bidragskungörelsen 5 §), medan lånebeloppen — med avdrag för vad som erhållits i bidrag — kan uppgå till samma belopp som hela den godkända kostnaden, dock med den begränsningen att ingen delägare kan erhålla lån motsvarande mer än 70 procent av den godkända båtnaden.

Avdikningslånen är ränte- och amorteringsfria under de första fem åren. Därefter betalas en annuitet av sex procent, varav 2,75 procent anses som amortering och återstoden eller 3,25 procent utgör ränta. Vid konkurs eller annan tvist om företrädet mellan flera fordringsägare utgår kronans anspråk på dessa annuiter med mycket god förmånsrätt och har företräde framför alla vanliga inteckningar (2 § lagen den 14 juni 1929 om kronans förmånsrätt för avdikningslån).

I fråga om statsbidragen kan återbetalningsskyldighet uppkomma, om vid företagets utförande avvikelse skett från den fastställda arbetsplanen eller företaget icke blivit färdigt inom fastställd tid (bidragskungörelsen 11 §).

För såväl bidrag som lån gäller slutligen att — om företaget föregåtts av syneförrättning enligt 10 kap. vattenlagen — deltagarna i företaget ådraga sig ersättningsskyldighet gentemot kronan, om företagets underhåll eftersättes (bidragskungörelsen 12 §, lånekungörelsen 14 §, vattenlagen 13 kap. 17 §).

Anslaget till lån ur avdikningslånefonden har sedan budgetåret 1953/54 utgjort 4,5 miljoner kronor per budgetår. Under den närmast därförut liggande tioårsperioden växlade anslagen till lån mellan 1,9 och 4 miljoner kronor.¹

Anslaget till bidrag har under de fyra budgetåren 1953/54—1956/57 utgjort i medeltal 3,6 miljoner kronor per budgetår. Under den närmast därförut liggande tioårsperioden växlade anslagen till bidrag mellan 3 och 5 miljoner kronor.¹

Yttranden

Vattenöverdomstolen anför efter att ha redogjort för nuvarande möjligheter att med stöd av vattenlagen hindra torrlägningsföretag, som kommer i strid med allmänna intressen: I förevarande sammanhang bör sär-

¹ Beträffande tiden före 1949 se Kungl. lantbruksstyrelsens berättelse för år 1948, Stockholm 1950, sid. 21 f.

skilt uppmärksammas 10 kap. 42 § vattenlagen. Bestämmelserna i detta lagrum gäller i princip alla slag av torrlägningsföretag. Enligt förarbetena till stadgandet tänkte man sig visserligen, att de egentliga dikningsföretagen i regel ej skulle komma i konflikt med allmänna intressen, men man synes dock icke ha velat utesluta stadgandets tillämpning även på dikningsföretagen, om så skulle bli fallet. Sammanfattningsvis konstaterar domstolen, att det för vattenavledningar och därmed jämställda dikningar samt för invallningar i vattenlagen redan finnes stadganden, som förbjuder igångsättande av företag i strid med allmänna intressen. I fråga om de egentliga dikningsföretagen kan på grund av 10 kap. 42 § vattenlagen de allmänna intressena vinner tillbörligt beaktande. Härtill kommer — och detta torde ej vara minst betydelsefullt när det gäller dikningsföretag — i de fall då statligt stöd sökes enligt någon av 1939 års kungörelser *dels* att ärendet skall överlämnas till Kungl. Maj:ts avgörande, där företaget berör allmänna intressen av större betydelse, *dels* att vid prövningen skall beaktas, bl. a., att genom företaget icke uppstå sådana skador eller olägenheter med avseende å vattenkraft, fiske, naturvärden, växt- och djurliv eller sanitära eller klimatiska förhållanden att företaget på den grund ej bör komma till utförande. Ytterligare kan erinras om att riksdagen i skrivelse nr 370/1954 — efter hemställan av tredje lagutskottet (utlåtande nr 33/1954) — anhållit hos Kungl. Maj:t, att en allsidig utredning måtte verkställas rörande olika torrlägningsföretags verkningar i skilda hänseenden. Enligt vad vattenöverdomstolen inhämtat, är sistnämnda ärende alltjämt beroende av Kungl. Maj:ts prövning. — Domstolen uttalar därför som sin mening, att det väl är angeläget att torrlägningsföretagens ogynnsamma indirekta verkningar på allt sätt beaktas men att detta på ett tillfredsställande sätt torde kunna ske med tillämpning av redan gällande lagstiftning. Det synes i varje fall icke påkallat att, förrän den hos Kungl. Maj:t begärda undersökningen kommit till stånd och resultat av denna föreligger, i anledning av motionerna i förevarande del föranstalta om särskild utredning om ändring eller komplettering av vattenlagen.

I den andra av motionärerna väckta frågan om genomförande av en begränsning av nuvarande bidrags- och lånegivning anför vattenöverdomstolen: Denna fråga synes väsentligen vara ett jordbrukspolitiskt och statsfinansieringsfråga, på vilket domstolen saknar anledning att närmare ingå. Domstolen har i denna fråga ansett sin uppgift vara att något belysa nu gällande bestämmelser och deras verkningar, sedda från de i motionerna anlagda synpunkterna. Efter att ha redogjort för åtskilliga av bestämmelserna på området gör domstolen följande sammanfattning.

En begränsning av det statliga stödet åt torrlägningsverksamheten torde icke påkalla någon ändring eller komplettering av vattenlagen. Ytterligare må framhållas, att 1939 års kungörelser redan i sin nuvarande lydelse synas

medge en avsevärd restriktivitet vid tillämpningen i den riktning motionärerna önskat. Det må i detta hänseende särskilt hänvisas till 4 § i vardera kungörelsen, som innehåller ett flertal begränsande villkor av det slag motionärerna tänkt sig.

Kammarkollegiet tillstyrker motionerna och anför:

Vad motionärerna anført om osäkerheten av båtnadsuppskattningar och om risken för att vunnna båtnad icke blir bestående torde vara obestridligt. Det lærer också numera få anses vara klart, att torrlägningsföretag kan medföra allmänna skadeverkningar av en art och omfattning, som man tidigare icke räknat med. Dessa förhållanden har belysts bl. a. av fil. dr Sten Selander i hans år 1955 utkomna arbete *Det levande landskapet i Sverige* (särskilt s. 189—192). Kollegiet erinrar om att betänksamheten mot en alltför långt gående torrlägningsverksamhet föranlett riksdagen att i skrivelse (nr 370/1954) hos Kungl. Maj:t hemställa om en allsidig undersökning rörande olika torrlägningsföretags återverkningar i skilda hänseenden. — Med hänsyn till vad nu sagts och till erfarenheter från redan genomförda torrlägningsföretag finnes enligt kollegiets mening starka skäl att övergå till en mera restriktiv inställning vid prövningen av nya torrlägningsföretag. Kollegiet ansluter sig således helt till syftet med motionerna. I anledning av de av motionärerna framförda utredningsförslagen framhåller kollegiet efter att ha redogjort för en del av vattenlagens bestämmelser om dikning: Tillåtligheten av ett dikningsföretag är oberoende av företagets inverkan på allmänna intressen. Tillkomsten av ett dikningsföretag, som ur nationalekonomisk eller eljest ur allmän synpunkt anses olämpligt, kan sålunda icke förhindras med tillämpning av vattenlagens bestämmelser utan först, i den mån företaget är beroende av statligt stöd, med tillämpning av härom utfärdade kungörelser. Särskilt med hänsyn till de långtgående indirekta verkningar, som ett dikningsföretag kan medföra, synes detta icke vara en tillfredsställande ordning. Det finns enligt kollegiets mening anledning att överväga, om icke för dikningsföretag — åtminstone mera omfattande sådana — bör införas en tillåtlighetsprövning, motsvarande den som under vissa förutsättningar skall ske beträffande torrlägningsföretag av annat slag. En regel härom i vattenlagen kunde måhända kompletteras med en bestämmelse i bidrags- och låneförfattningarna av innebörd att torrlägningsföretag, däri inbegripet dikningsföretag, kan erhålla statligt stöd endast om de befunnits tillåtliga vid prövning enligt vattenlagen. — På tal om vattenlagens föreskrifter om båtnad vid vissa torrlägningsföretag framhåller kollegiet, att det icke vore i och för sig otänkbart att beträffande torrlägningsföretag skärpa dessa regler därhän, att vissa krav på företagets ekonomiska förutsättningar alltid — och sålunda oavsett om vattenförhållandena i vattendrag, sjö eller annan vattensamling förändras till men för annans egendom — skulle ställas i de fall, där fråga

är om tvångsdelaktighet. Närmare utredning om förutsättningarna för en sådan ändring synes vara önskvärd. Motionärernas förslag att betryggande marginal mellan båtnad och kostnad skulle krävas torde därvid böra beaktas. Eventuellt kunde föreskrivas, att den beräknade kostnaden — inklusive skadeersättningar — endast finge uppgå till viss procentuell del av det uppskattade båtnadsvärdet.

Enligt gällande bestämmelser skall vid prövningen av bidrags- och lånefrågor avseende torrlägningsföretag iakttagas, att värdet av vunnen båtnad skall »stå i skäligt förhållande till» kostnaden för arbetets utförande. Denna formulering synes giva utrymme för en tämligen fri prövning. I samband med sist berörda utredning torde emellertid böra övervägas, om icke en ändring av ifrågavarande bestämmelser bör vidtagas för att det tydligare skall framgå vilka krav på företagens ekonomiska förutsättningar som uppställas för statligt stöd.

Gällande regler om tillåtlighet och utförande av företag för vattenavledning och invallning utgör endast ett ofullständigt skydd för de allmänna intressen, som indirekt kan beröras av torrlägningsföretag. I visst avseende, nämligen i fråga om inverkan på naturvärden, har förstärkning av skyddsföreskrifterna föreslagits i en underdånig framställning den 5 maj 1955 av Svenska naturskyddsföreningen, vilken framställning ännu icke torde ha föranlett någon Kungl. Maj:ts åtgärd. Kollegiet anser det angeläget att frågan om ytterligare utvidgning av skyddet för allmänna intressen, på sätt motionärerna avsett, göres till föremål för utredning. Med motionärernas principiella inställning till torrlägningsföretagen, vilken enligt kollegiets mening är sakligt grundad, synes det följdriktigt att ånyo överväga i vilken utsträckning företagen bör understödjas av det allmänna. En effektiv åtgärd vore utan tvivel att, såsom motionärerna antytt, begränsa understöden till lämnande av lån och slopa direkta statsbidrag. Kollegiet förordar att denna fråga göres till föremål för utredning. En ändring i nu angiven riktning synes kunna genomföras separat och utan avvaktan på den mera omfattande utredning, som torde erfordras för ovan berörda ändringar i vattenlagen. — Kollegiet framhåller slutligen angelägenheten av att i avbidan på de utredningar, som berörts i det föregående, nuvarande regler i bidrags- och låneförfattningarna tillämpas förhållandevis restriktivt.

Lantbruksstyrelsen anför: Den statliga jordpolitiken har tidigare under lång tid, ej minst beträffande torrläggningen, haft en inriktning, ägnad att öka produktionsunderlaget. Detta tog sig bl. a. uttryck i att man med olika åtgärder stödde torrläggning för nyodling av mark. Det ansågs vidare, att man av sociala skäl borde lämna statligt stöd till vissa torrlägningsföretag, även om de vid prövning ur rent ekonomisk synpunkt ej visade sig lönsamma eller bäriga. De av riksdagen år 1947 uppdragna riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitikens innefattade emellertid en ändrad in-

ställning även till torrlägningsverksamheten. Allmänt gäller, såsom departementschefen uttalade i proposition 75/1947, att det, med hänsyn till de konsekvenser en överskottsproduktion skulle föra med sig, är i hög grad angeläget, att jordbruksrationaliseringen bedrivs på sådant sätt, att den icke leder till ett permanent produktionsöverskott. Med hänsyn härtill rekommenderades, att lån och bidrag till inre rationalisering som regel borde utgå endast till sådan åtgärd, som befanns vara en ekonomiskt försvarlig investering med hänsyn till den förbättring av brukningsenhetens drifts-ekonomi och brukarens försörjningsmöjligheter, som åtgärden kunde väntas medföra.

De senaste årens utveckling har lett till allt strängare krav på att torrlägningsverksamheten skall begränsas i allt väsentligt till förbättring av redan odlade marker och till sådana företag, som ger ett ekonomiskt tillfredsställande resultat. Styrelsen har vid flera tillfällen redovisat sina synpunkter på hithörande frågor och hänvisat till de utlåtanden, som senast återgivits i riksdagens revisorers berättelse till 1956 års riksdag.

Styrelsen har sålunda intet att erinra mot de synpunkter, som motionärerna anlagt på frågan efter vilka grunder de medel, som står till förfogande för främjande av torrlägningsverksamheten, bör användas. Styrelsen vill emellertid beröra frågan om nu gällande bestämmelser och deras tillämpning.

Vad först beträffar vattenlagen torde den vara en av de mest torrlägningsbefrämjande vid jämförelse med lagstiftningen i övriga västeuropeiska länder. Endast i vissa fall, nämligen då fråga är om rätt till sjösänkning eller annan vattenavledning, invallning m. m. har förhållandet mellan båtnaden av torrläggningen å ena sidan och kostnaden samt eventuella skador å andra sidan avgörande betydelse vid prövningen av företagets tillåtlighet. Det finnes emellertid en annan, i praktiken mycket verksam spärr, som gäller även beträffande dikning, nämligen bestämmelsen att icke sökande delägare icke kan åläggas att svara för större kostnad än som svarar mot värdet av den båtnad, som hans mark beredes.

Det förhåller sig vidare så, att mer betydande torrlägningsföretag för sitt utförande mycket ofta är beroende av stöd av allmänna medel till finansieringen.

Styrelsens yttrande innehåller härefter en redogörelse för styrelsens anvisningar till lantbruksnämnderna angående handläggningen av ärenden rörande statligt stöd till torrlägningsföretag, därvid styrelsen anslutit sig till 1947 års nyssnämnda riktlinjer.

Styrelsen fortsätter därefter: De nya riktlinjerna har i hög grad satt sin prägel på verksamheten. Statistiken ger klart belägg för att torrläggningen kraftigt minskats i de områden, där nyodling förut var vanlig, och att insatserna i stället fått tyngdpunkten ytterligare förskjutet till slättbygderna

där det framstår som ett livsvillkor för jordbruket att få fram maskinfält med tillfredsställande förutsättningar för växtodling. Förändringen är till en del en följd av de dispositioner, som styrelsen vidtagit beträffande anslags- och personalfördelning. En starkt bidragande orsak har också varit, att jordbrukarna i dagens läge brukar vara mycket försiktiga, då det blir fråga om sådana investeringar, där de icke finner sig fullt övertygade om lönsamheten. Bland annat har i avsevärd utsträckning äldre företag, som icke längre framstår som förmånliga, blivit inställda. Det ligger dock i sakens natur, att man under en övergångstid haft anledning att med relativt varsam hand behandla äldre företag, som till en del utförts, och låtit dem fullföljas, enär intressenterna annars skulle drabbats av avsevärda förluster.

I enlighet med styrelsens anvisningar sker nu vanligen en viss förprovning av torrlägningsprojekt på så sätt, att förrättningsmannen ger intressenterna en överslagsbedömning av företagets ekonomi och tillråder dem att avstå, om förutsättningarna icke är gynnsamma. I tveksamma fall kan också en förprovning påräknas av lantbruksnämnden respektive lantbruksstyrelsen.

Styrelsen är av den bestämda uppfattningen, att de nu gällande anvisningarna är ägnade att tillgodose de önskemål, som motionärerna anfört i frågan om det statliga ekonomiska stödet till torrlägningsföretag, och att verksamheten nu bedrives på ett i stort sett tillfredsställande sätt. De fall, som motionärerna haft i tankarna, synes vara äldre företag, där syneförrättning såväl som frågor om statligt stöd handlagts enligt äldre bestämmelser och tidigare praxis. Styrelsen kan sålunda icke finna anledning till utredning rörande ändring i statsbidrags- och lånebestämmelserna på detta område.

I den andra av motionärerna upptagna frågan om införande av en allmän tillåtlighetsprovning för torrlägningsföretag hänvisar styrelsen till en början till sitt samtidigt avgivna, i utskottets utlåtande den 2 april 1957 (nr 16) refererade yttrande. Styrelsen anför vidare: Det är synnerligen angeläget, att frågan om hushållningen med våra vattentillgångar uppmärksamt följes. Det är ej endast de indirekta verkningarna av torrlägningsföretag i biologiskt och klimatologiskt avseende m. m. som bör beaktas. Den ökade intensiteten i växtodlingen och skogsbruket kräver ökade vattenmängder och dikningsfrågans läge förändras snabbt. Detta gäller inte minst beträffande skogen, som ställer allt större krav på vattentillgångarna, och det är anledning att uppmärksamma riskerna jämväl av en för långt gående skogsdikning. I vissa delar av landet gäller frågan nu huvudsakligen hushållning med vattentillgångarna, vilket kräver noggranna överväganden rörande såväl dikningsfrekvens som dikningens tekniska utförande i fråga om dikningsdjup m. m.

Ur naturvårdssynpunkt kan dikningsåtgärder ibland ha direkt gynnsamma verkningar men ibland medföra olägenheter. Dessa spörsmål torde bäst lösas genom ytterligare utbyggnad av den goda samverkan, som nu råder mellan naturskyddsintresset och företrädare för torrlägningsverksamheten.

Situationen är den, att den naturliga vattenhushållningen genom utdikning av sjöar och myrar, genom rätning av vattendrag, genom ökning i vattentäkten för såväl enskild som industriell vattenförsörjning utsatts för förändringar. Balansen mellan nederbörden och avgången har rubbats, och på sina håll kan man redan nu påvisa visst underskott. Naturen har med andra ord fått allt svårare att ersätta avrinningen och avdunstningen. Avdunstningen, som bl. a. är beroende av temperaturklimatet och av ändringarna i landets vegetation, har med all säkerhet ökat i väsentlig grad sedan 1900-talets början. I fråga om temperaturen kan nämnas, att medeltemperaturen i Sverige under den senaste 50-årsperioden torde ha stigit med omkring 2° C. Huru stor avdunstningsökning den nu nämnda temperaturhöjningen innebär är svårt att fastställa. Man kan dock med säkerhet utgå ifrån, att en temperaturhöjning av denna storlek i icke ringa utsträckning påverkar avdunstningen.

Beträffande vegetationens inverkan på avdunstningen har man emellertid ansett sig kunna komma med vissa närmevärden. Man har sålunda beräknat, att det senaste halvseklets förbättrade skördar, som medfört en ökning av ungefär 1 ton brödsäd per hektar, medfört en ökning i den växande sädens vattenförbrukning, som motsvarar 70 mm nederbörd. En liknande utveckling pågår samtidigt inom skogsbruket och man beräknar, att den intensiva skogsskötseln och förbättrade skogsvården medför en ökad vattenförbrukning, motsvarande omkring 50 mm nederbörd. Samtidigt härmed har genom utdikning av kärr och mossar och andra vattenreservoarer även grundvattennivån i skogsmarkerna sjunkit väsentligt.

En faktor, som i hög grad måste påverka bedömningen av åtgärder, som rör våra vattentillgångar, är den samhälleliga och industriella vattenförsörjningen.

De berörda problemen har i vissa områden framträtt med särskild skärpa, och undersökningar har därför igångsatts. Som exempel bör i första hand nämnas Gotland, Öland samt Kalmarområdet. En större undersökning är också planlagd för Kristianstadsslätten. Det är ofrånkomligt, att sådana undersökningar utföres av högt kvalificerad expertis, och den mest angelägna åtgärden för närvarande är enligt styrelsens mening att tillräckliga resurser ställas till förfogande för försök och forskning, som lämpligen torde böra utföras i anslutning till de problemområden, där undersökningar redan igångsatts eller förberetts. Styrelsen påpekar i detta sammanhang att sedan år 1947 en omfattande försöksverksamhet rörande detaljdräneringen bedrivs av täckdikningsförsöksnämnden.

Det är sålunda enligt styrelsens mening anledning att taga vattenhushållningens problem till omprövning i avsevärt vidare sammanhang än som berörts i motionerna. Styrelsen är för närvarande icke beredd att taga ställning till frågan vilken omfattning och uppläggning en dylik utredning bör givas. Det synes styrelsen lämpligt att avvakta resultatet av ovanberörda redan igångsatta undersökningar, för att på grundval av dessa få en bättre överblick av läget och förutsättningarna för en mera allmän översyn av vattenhushållningen och i samband därmed stående lagstiftningsfrågor.

Domänstyrelsen anför: Beträffande torrläggning av mark för jordbruksändamål har domänstyrelsen på grundval av de erfarenheter, som styrelsen förvärvat såsom förvaltningsmyndighet beträffande de egentliga kronoegendomarna, funnit torrläggningssåtgärder utgöra ett betydelsefullt led i strävandena för jordbrukets inre rationalisering. Styrelsen håller därför före, att möjligheterna att få till stånd torrläggningsföretag med sådant ändamål icke bör beskäras. Angående hittillsvarande båtnadsberäkningar för företag av denna natur, vari styrelsen ingått såsom deltagare, har styrelsen intryck av att beräkningarna utvisat tämligen låga värden i jämförelse med vad som faktiskt utvunnits genom företaget. Förhållandet sammanhänger med att ifrågakommande arealenhet åker, som bedömts skola utvinnas genom företaget, vid båtnadsberäkningen åsatts ett värde motsvarande å-priset för samma arealenhet åker vid värdering av en bebyggd självständig jordbruksfastighet. Beräkningarna av ett företags kostnader har enligt styrelsens erfarenhet i allmänhet tämligen väl överensstämt med de senare konstaterade verkliga kostnaderna. En annan sak är, att inträffad penningvärdeförsämring ofta rubbat kostnadskalkylerna. Styrelsen ser sålunda för sitt vidkommande, beträffande företag för torrläggning i rationaliseringssyfte som här nämnts, anledning knappast föreligga till ändring av gällande bestämmelser vare sig om förutsättningarna för tvångsdelaktighet i sådant företag eller — i den mån styrelsen kan ha anledning yttra sig härutinnan — för erhållande av statliga lån eller bidrag härför. I frågan, i vad mån möjligheterna att genomföra torrläggningsföretag för annat ändamål än i rationaliseringssyfte bör inskränkas, anser sig styrelsen icke beredd att taga ställning. Härutinnan förefaller dock de av motionärerna uttalade synpunkterna vara beaktansvärda. Styrelsen vill icke heller förneka, att en skärpning av villkoren för tvångsdelaktighet respektive för erhållande av lån eller bidrag härvidlag kan vara befogad.

Vad härefter angår av motionärerna berörda skogsutdikningsföretag, anser styrelsen, att möjligheterna att genom utdikning öka de skogsproducerande arealerna bör bedömas med försiktighet. De särskilt vid 1900-talets början i förhållandevis stor skala påbörjade dikningsarbetena på myrmarker i syfte att göra dessa i skogligt hänseende produktiva kan sägas i stort sett knappast ha uppfyllt ställda förväntningar. Ehuru sålunda skogstill-

växten till en början kan ha tett sig lovande, har sedermera ofta förmärkts en stark nedgång, vilket ansetts bero på de torrlagda markernas för skogen bristande näringshalt. Detta har varit särskilt framträdande i de fall torvlaget varit djupt med påföljd att trädrötterna tagit sin näring uteslutande därur. Sedan ett antal år pågår i betydande omfattning försök att genom gödsling upphäva antydda näringsbrister; viss framgång har förmärkts men frågan om varaktigheten av gödslingsåtgärdernas nytta står alltjämt öppen. Emellertid kan konstateras, att vissa utdikningar dock slagit väl ut och utan att gödsling tillgripits lämnat god kompensation för nedlagda kostnader.

Av vad styrelsen anfört rörande skogsutdikning torde framgå, att båt-nadskraven härvidlag måste vara stränga. Emellertid har styrelsen från de dikningssamfälligheter, vari styrelsen deltagit, oftast haft den erfarenheten, att båt-nadsberäkningarna icke varit tillförlitliga utan alltför optimistiska. Styrelsen anser sig därför ha fog påstå, att kraven på båt-naden måste skärpas, där denna ligger till grund för tvångsdelaktighet i företag eller för möjligheten att komma i åtnjutande av statliga stödåtgärder. Emellertid ifrågasätter styrelsen, huruvida det icke vore lämpligare att söka uppnå detta syfte genom att i instruktionerna för vederbörande förrättningsmän föreskriva regler för en restriktiv båt-nadsberäkning än genom ändring av bestämmelserna om de förutsättningar — i den mån dessa har avseende å båt-naden — vilka jämlikt vattenlagen samt gällande låne- och bidragsförfattningar skall föreligga för tvångsdelaktighet i respektive erhållande av statliga lån eller bidrag till dikningsföretag av här avsedd natur.

Länsstyrelsen i Uppsala län anför:

Det torde otvivelaktigt vara så som i motionerna anförts att de förhållanden, som rådde vid tiden för tillkomsten av nu gällande bestämmelser angående torrläggning av mark och som motiverade det allmännas verksamma stöd härför, undergått förändring därhän att det numera icke är samma samhällsintresse som tidigare att utvinna största möjliga åkerarealer. Utvecklingen under senare tid ger därjämte klara belägg för att den hittills bedrivna torrläggningens verksamheten med dess insats av effektiva metoder och maskiner mångenstädes verkar mer eller mindre ödeläggande på andra betydande intressen, som det allmänna tagit till sin uppgift att också bevaka genom åtgärder enligt bl. a. naturskyddslagstiftningen. Såsom ett uttryck härför må nämnas Svenska naturskyddsföreningens framställning till chefen för kungl. justitiedepartementet den 27 maj 1955 om vissa ändringar i vattenlagen. — Mot bakgrunden av den här antydda utvecklingen torde det finnas visst fog för antagandet, att de bestämmelser i vattenlagen angående torrläggning av mark, som tar sikte på skyddet för andra intressen än dem torrläggningen avser att främja, icke har erforderlig effekt. Länsstyrelsen har därför intet att erinra mot att i enlighet med motionärernas hem-

ställan utredning verkställes angående ändring av gällande bestämmelser om torrläggning av mark. Denna fråga bör dock ses i vidare sammanhang med hänsyn till det allmänt kända faktum att åtgärder enligt vattenlagen i åtskilliga andra hänseenden än torrläggning av mark vållar betydande olägenheter för vitala naturskydds- och andra intressen. Utredningen bör därför syfta till en översyn av vattenlagens bestämmelser även i vissa andra delar.

Lantbruksnämnden i Uppsala län förklarar sig icke i alla delar kunna instämma i motionärernas synpunkter men tillstyrker dock motionärernas förslag om utredning.

Limnologiska institutionen vid Uppsala universitet tillstyrker motionerna samt anför:

Ur limnologiska synpunkter har det sedan länge stått klart, att man vid planeringen av flertalet torrläggningsföretag fäst alltför stort avseende vid de lokala förbättringar, som man ansåg sig kunna vänta under den närmaste tiden efter ifrågavarande företags genomförande. Vid alla ingrepp av denna art i vattenhushållningen måste man emellertid till fullo beakta även konsekvenserna på längre sikt, icke endast för det berörda området utan för vattensystemet som helhet. För att kunna överblicka dessa följdverkningar erfordras även limnologisk sakkunskap.

Länsstyrelsen i Skaraborgs län anför:

Även om vissa skadliga följdverkningar genom torrläggningsföretag bör ägnas större uppmärksamhet än som hittills skett, torde dock torrläggning av sankmarker till jordbruks- och skogsområden alltfört vara i stort sett önskvärd. Det torde därför icke böra ifrågakomma, att skyldigheten att delta i sådant företag skulle upphävas. Den gällande förutsättningen för sådant deltagande — alltså att den beräknade kostnaden för företaget icke får vara större än den beräknade båtnaden — synes ej heller böra ändras i annan mån än att vid tillämpningen undersökning huruvida denna förutsättning verkligen är och i fortsättningen kan beräknas vara för handen bör göras så ingående, att den tvångsdelaktige icke skall behöva riskera ekonomisk förlust genom att delta i företaget. Länsstyrelsen ifrågasätter därför om det kan vara motiverat att företaga en översyn av föreskrifterna rörande tvångsdelaktighet. Vad angår omprövning av grunderna för statens bidrag och lån till torrläggningsföretag kan en sådan vara påkallad med hänsyn till att det allmännas intresse av torrläggning för jordbruksändamål numera icke är så starkt framträdande eller inriktat på samma sätt som tidigare varit fallet. Länsstyrelsen tillstyrker därför att utredning om ändrade grunder för statsbidrag och lån för ifrågavarande ändamål företages.

Lantbruksnämnden i Skaraborgs län tillstyrker motionerna samt anför:

Jordbruket undergår för närvarande en genomgripande omdaning, vars intensitet synes öka för varje år. Utvecklingen har gått snabbare än man kunde förutse 1945 och en ny översyn av den statliga torrlägningsverksamheten är enligt nämndens mening behövlig. Den torde böra göras något vidare än motionärerna tänkt sig och synes även böra omfatta nya alternativ för utbildning av förrättningsmän.

Skogsvårdsstyrelsen i Skaraborgs län anför:

Inom Skaraborgs län finnes enligt senaste riksskogstaxering 9 000 hektar kärr- och starrmossar samt 19 000 hektar sumpskogar, vilka lämpar sig för utdikning och som sålunda skulle kunna ge ett gott tillskott till länets skogsproduktion. Huvudparten av dessa arealer tillhör det enskilda, mindre skogsbruket. En utdikning skulle innebära, att ett stort antal mindre fastigheter erhöles tillskott av produktiv skogsmark och därmed på lång sikt ökad ekonomisk härkraft. Att i praktiken genomföra en utdikning av dessa marker utan tillgång till tvingande bestämmelser om deltagande, bedömer styrelsen som mer eller mindre ogörligt. — Någon menlig inverkan i biologiskt eller klimatologiskt avseende eller i fråga om grundvattennivån har hittills ej kunnat påvisas beträffande utförd skogsdikning och torde enligt styrelsens bedömande ej heller framdeles behöva befaras i länets i regel plana marker. I landsdelar med annan topografi torde däremot i vissa fall skadeverknningar ha uppstått även efter skogsdikning. — Styrelsen anser, att en undersökning beträffande eventuella skadeverknningar efter skogsdikning kan anses befogad men att reglerna för det allmännas stöd till skogsdikning icke är i behov av omprövning. Vattenlagens tvingande bestämmelser beträffande deltagande i gemensamma skogsdikningsföretag måste bibehållas. Styrelsen anser slutligen, att anslagen till dessa ändamål bör ökas.

Distriktsingenjören för vatten och avlopp i Skaraborgs län tillstyrker motionerna samt anför:

Vid beräkningen av kostnaden torde hittills varje torrlägningsföretag ha betraktats som ett alltför begränsat lokalt problem. Torrlägningsföretagen kan emellertid medföra störningar på grundvattentillgången och den naturliga regleringen av avrinningen i vattendragen genom att sankta områden, som tidigare tjänstgjort som naturliga regleringsdammar, torrläggas och bäckar och åar rätas. Smält- och regnvatten avrinner därigenom snabbare mot havet och variationen i vattendragen blir större, vilket medför lägre medelvattenföring och sänkning av grundvattennivån. Torrlägningsföretagen kan på så sätt giva upphov till ökade kostnader för kommuner och industrier genom att den sänkta lågvattenföringen medför strängare krav på behandling av avloppsvattnet samt att den sänkta grundvattennivån innebär ökade pumpkostnader eller tvingar till anläggande av helt nya vattentäkter. Torrlägningsföretagen synes sålunda ur vattenvårdssynpunkt vara problem av regional art. Nu gällande bestämmelser för erhållande av

statligt stöd, i form av bidrag eller lån till torrlägningsföretag synes därför vara i behov av en revision.

Länsstyrelsen i Västerbottens län tillstyrker motionerna samt anför bl. a.:

Om erfarenheten visar, att beräkningarna av kostnaderna och båtnaden stundom slår fel, synes det ligga närmast till hands och vara principiellt riktigast att inrikta åtgärderna till motverkande härav, och icke på att ändra det förhållande mellan kostnad och båtnad som kräves för tvångsdelaktighet. Man bör söka förbättra metoderna för kostnads- och båtnadsberäkningarna och skärpa kraven på den utredning, som erfordras för ett riktigt bedömande av företagets framtida verkningar. En annan sak är, att av andra skäl ett gynnsammare förhållande mellan kostnad och båtnad än det nu lagfästa måhända i vissa fall borde föreligga eller andra särskilda villkor uppställas för att ett torrlägningsföretag skall få komma till stånd.

Riksförbundet Landsbygdens folk och *Sveriges lantbruksförbund* avstyrker motionerna.

Den av flera remissinstanser åberopade framställningen av *Svenska Naturskyddsföreningen* den 5 maj 1955 till chefen för justitiedepartementet innehåller i de delar, som här är av intresse, bl. a. följande:

»Vattenlagen innehåller inga bestämmelser som begränsa rätten att genom dikning torrlägga egen mark. I allmänhet medför icke heller dikning några sådana olägenheter som skulle kunna utgöra rimlig anledning att hindra åtgärden. Det har emellertid visat sig att den ökade avrinningen genom dikning kan menligt inverka på beskaffenheten av det avrinnande vattnet och därigenom skada nedanförliggande intressenter. Ett samhälle kan exempelvis taga sitt vatten från vattendraget i fråga och vattenbeskaffenheten kan påverkas på ett sätt som vållar allvarliga olägenheter. Ändring av de hydrologiska förhållandena kan även menligt inverka på närings-tillgången för växtligheten i större omfattning än man brukat räkna med. Ur naturskyddssynpunkt kan dikning medföra att fiske eller fågelliv försvinner. Med hänsyn härtill har alltemellanåt frivillig överenskommelse träffats om att vattenståndet skall bevaras. Vid prövning av fråga om statsbidrag kan ock viss hänsyn tagas till olägenheter som kunna befaras. Det är emellertid icke sagt att dessa olägenheter bli kända vid ärendets behandling. — Det är av dessa orsaker angeläget att i vattenlagen införes möjlighet att hindra dikning som är till avsevärt förfång för allmänna och enskilda intressen. Denna fråga synes dock vara av beskaffenhet, att den bör belysas av expertis på olika områden innan förslag kan framläggas.»

Utskottet

Den svenska vattenlagstiftningen är i hög grad torrlägningsfrämjande, vilket framför allt tar sig uttryck dels i långtgående och omfattande tvångs-

bestämmelser, dels i regler om statliga lån och bidrag till torrlägningsföretag.

Att så är fallet beror därpå, att vid den tid, då den nuvarande lagstiftningen utformades, var det ett viktigt mål för svensk jordpolitik att vidga den odlade arealen och därmed underlaget för livsmedelsproduktionen. De marker, som då nyodlades, var till väsentlig del myrar av skilda slag, sankar sjöstränder och annan vattensjuk mark. I stort sett var denna torrlägningsverksamhet mycket fruktbringande, även om det måste medges, att många svåra, i regel på bristande kunskaper beroende misstag blev begångna.

De av riksdagen år 1947 uppdragna riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken innebär en väsentligt ändrad inställning till torrlägningsverksamheten.

Motionärerna anser också att statsmakterna numera saknar anledning att i samma utsträckning som hittills gynna torrlägningsverksamheten. Detta påstående motiveras dels med att, sedan vårt land numera blivit självförsörjande på jordbrukets område, det allmänna icke längre bör uppmuntra en verksamhet, som syftar att lägga nya marker under plogen, dels med att torrlägningsföretagen många gånger visat sig medföra icke önskvärda biverkningar icke blott på växtvärld, djurliv, klimat och grundvattenstånd utan på naturen i dess helhet och därmed även på jordbruket. Motionärerna ställer sig icke avvisande till all torrlägningsverksamhet, men med hänsyn till de indirekta verkningarna anser de att torrlägningsföretagens tillåtlighet alltid bör prövas, och att staten icke bör stödja andra än verkligt bärkraftiga företag, varigenom statsbidragen skulle kunna bli obehövligen och det statliga stödet begränsas till endast lån. I syfte att få dessa spörsmål närmare belysta önskar motionärerna få till stånd en utredning.

Det är otvivelaktigt en stor och för hela vårt land betydelsefull fråga, som motionärerna tagit upp till debatt. Som inledningsvis nämnts, har torrlägningsverksamheten stundom bedrivits på ett sätt, som alltför ensidigt beaktat det lokala behovet och förbjsett de regionala följderna. Den omständigheten, att torrlägningsföretag i åtskilliga fall kommit att te sig misslyckade ur allmän synpunkt eller ur enskild eller ur bådadera — icke sällan till följd av förändringar, som inte kunde förutses, då ingreppen gjordes — får naturligtvis icke överskugga det faktum att denna verksamhet, sedd i sin helhet, icke blott tillfört vårt folkhushåll mycket betydande arealer värdefull mark utan även väsentligt bidragit till den höjning av jordens avkastningsförmåga, som varit av avgörande betydelse för det senaste århundradets ökade välstånd.

En fullständig vetenskaplig undersökning av alla de spörsmål, som sammanhänger med torrlägningsverksamheten, har ännu icke blivit gjord i Sverige, men på grundval av det stora antalet utförda torrläggningar har

helt naturligt gjorts åtskilliga praktiska rön, vilka bl. a. lärt oss, att man i många fall underskattat svårigheterna och överdrivit förhoppningarna; förhållandet mellan beräknad kostnad och båtnad har i dessa fall icke svarat mot verkligheten. Följderna av dylika företag har varit skiftande och mer eller mindre förstörande på naturen och hämmande på näringslivet; en påföljd har de dock alla gemensam: grundvattnet har sänkts, och därmed har den naturliga vattenregleringen och vattenmagasineringsen i flera fall försämrats.

Det må emellertid framhållas, att en sänkning av grundvattenståndet — som ju är ofrånkomlig vid varje torrlägningsföretag — icke nödvändigt behöver verka menligt på den naturliga vattenhushållningen, den kan tvärtom verka gynnsamt. Så är t. ex. fallet vid täckdikning av föga vattenhållande, kompakta fastmarksjordar. Genom täckdikningen kommer dylika jordar i ett högre kulturtillstånd, de kan brukas till ett större djup och de blir porösare och luckrare. Härigenom ökas i själva verket det för växterna tillgängliga vattnet i dylik jord. Torrlägningsföretag av denna art bör givetvis även framdeles uppmuntras av det allmänna.

Såsom i åtskilliga av remissyttrandena framhållits torde det redan med nuvarande lagstiftning vara möjligt att i betydande utsträckning hindra tillkomsten av sådana torrlägningsföretag, vilka enligt vetenskapens nuvarande ståndpunkt måste bedömas såsom onyttiga. Sålunda har från flera håll påpekats, att vattenlagens föreskrifter om båtnadsberäkning många gånger tillämpas på ett lättvindigt sätt och i syfte att få planerna att passa ihop med de båtnadsbestämmelser lagen uppställer. Om beräkningen av kostnader och båtnad alltid göres förutsättningslös och kritisk, synes det utskottet troligt att åtskilliga av de misstag, som obestriddigen gjorts, i framtiden skulle kunna undvikas. — Även i andra stycken torde det i och för sig icke vara omöjligt att, utan att någon författningsändring behöver vidtagas, komma till rätta med de missförhållanden, som motionärerna tagit till utgångspunkt för sin kritik. Bidrags- och låneförfattningarna är nämligen så skrivna, att de lämnar betydande utrymme åt de beslutande myndigheterna att efter eget skön och med beaktande allenast av de gränser, som betingas av givna anslag, lämna stöd åt sådana företag, som med hänsyn till den vid varje tillfälle rådande jordbrukspolitiska situationen anses vara mest förtjänta av dylikt stöd. Beträffande exempelvis det av motionärerna berörda stödet åt nyodlingsföretag, har utskottet från lantbruksstyrelsen inhämtat, att den sammanlagda arealen av mark, som med statligt stöd vunnits för nyodling, sedan omkring år 1950 utgjort allenast något hundratal hektar om året och huvudsakligen avsett mark som legat i anslutning till redan odlad jord och som efter genomförd torrläggning bidragit att höja brukningsvärdet även hos denna.

Även det enligt motionärerna föreliggande behovet av en allmän tillåtlig-

hetsprövning av torrlägningsföretag för tillgodoseende av allmänna intressen beträffande exempelvis klimat, växtvärld, djurliv eller grundvattenstånd kan enligt vattenöverdomstolen på tillfredsställande sätt beaktas redan med nu föreliggande lagstiftning. Kammarkollegiet anser däremot att gällande lagstiftning ger endast ett ofullständigt skydd för dessa allmänna intressen. Skiljaktigheten i uppfattning synes bottna i olika tolkningar av 10 kap. 42 § första stycket vattenlagen.

Även om det sålunda skulle visa sig att i varje fall huvudparten av motionärernas önskemål redan är tillgodosedd eller kan tillgodoses med gällande lag, talar återigen mycket för att man icke bör slå sig till ro med detta tillstånd. Vattenlagen tillkom år 1918, och huvuddelen av lagens bestämmelser om torrläggning härrör från år 1920. Redan längden av den tid, som sedan dess förflutit, gör det naturligt att lagen överses. Därtill kommer, att det är i hög grad önskvärt, att icke blott vattenlagen utan även bidrags- och låneförfattningarna erhåller en sådan utformning, att den i samhället rådande uppfattningen av förevarande spörsmål erhåller ett klart och tydligt uttryck i författningarna och att dessa icke rymmer direkt motsatta åskådningssätt eller tolkningsmöjligheter.

Med det sagda har utskottet velat något belysa de föreliggande problemen. Utskottet vill i sammanhanget erinra om att frågan om ändring av vattenlagens torrlägningsregler efter motioner (I: 232 och II: 306) behandlades av 1954 års riksdag. I motionerna, som åsyftade ändringar i vattenlagen i åtskilliga hänseenden, hemställdes bl. a., att vattenlagen måtte ändras så, att vid torrläggningar hänsyn skulle tagas icke enbart till den beräknade omedelbara nyttan och skadan utan även till företagets inverkan i skilda hänseenden på hela det berörda nederbördsområdet. Härigenom skulle man kunna icke blott undgå eller minska skadegörelse till följd av översvämningar utan även genomföra en systematisk reglering till fromma för fisket och naturskyddet. Under behandlingen i tredje lagutskottet, dit motionerna hänvisats (utlåtande nr 33), påtalades i remissyttranden från flera håll de olägenheter, som kan uppstå om någon förändring inträffar i de förhållanden, som legat till grund för vattendomstols föreskrifter rörande vattenushållningen. Särskilt framhölls den inverkan på vattenföringen i vattendragen, som de tid efter annan tillkommande torrlägningsföretagen kunde ha, liksom ock de skadeverknings effekter dessa kunde medföra därigenom att nyttan av tidigare utförda dikningar minskades. Vidare påpekades behovet av en samordning och gemensam planläggning av olika företag i samma vattensystem. De sålunda framlagda uppfattningarna fann utskottet värda beaktande. Utskottet fann vidare att, då det ur skilda synpunkter visat sig föreligga behov av samordnande organ för vattendrag, vilka utnyttjas för olika ändamål, det vore önskvärt, att möjligheterna undersöktes att skapa organ

med uppgifter att beträffande visst vattendrag eller vattenområde planlägga, samordna och utföra åtgärder för vattnets rening. Detta syntes så mycket naturligare som nära nog varje vattenbyggnads- eller torrlägningsföretag torde ha betydelse för samtliga till berörda vattendrag knutna intressen. För att dessa organ skulle kunna fullgöra sin uppgift med avseende å planering av torrlägningsföretagen borde emellertid sådana företags återverkningar i skilda hänseenden klarläggas genom en allsidig, vetenskaplig undersökning. Med hänsyn till sakens dåvarande läge inskränkte sig utskottet till att förorda, att en sådan undersökning genom 1953 års vattenvårdskommittés försorg kom till stånd.

I enlighet med utskottets hemställan anhöll riksdagen hos Kungl. Maj:t (riksdagens skrivelse nr 370) om en allsidig undersökning rörande olika torrlägningsföretags återverkningar i skilda hänseenden. Ärendet är fortfarande beroende av Kungl. Maj:ts prövning.

Utskottet, som icke har anledning att frångå sin år 1954 intagna ståndpunkt, kan ej annat än ånyo understryka betydelsen av att den redan begärda undersökningen kommer till stånd. Utskottet förutsätter att, när så inom en snar framtid blir fallet, även de genom förevarande motioner aktualiserade frågorna — i den mån de icke sammanfaller med de år 1954 behandlade — kommer att uppmärksammas.

Utskottet finner det dock angeläget att framhålla vissa för frågornas fortsatta behandling betydelsefulla principer. Med tanke på det svenska jordbrukets aktuella situation saknas för närvarande anledning att uppmuntra nyodling i hävdvunnen mening. Det allmännas stöd och uppmuntran bör i stället ägnas den redan odlade jorden. Vilken uppfattning man än har om gagnet av torrlägningsverksamheten i dess helhet, är det självklart, att man bör tillse att den redan odlade jorden blir så brukningsbar som möjligt. Av denna jord är för närvarande endast mellan 25 och 30 procent täckdikad. Av den icke täckdikade jorden kan i runt tal tre fjärdedelar sägas vara i behov av dikning, d. v. s. ungefär hälften av vårt lands hela åkerareal behöver dikas. En tillfredsställande dränering är nämligen en nödvändig förutsättning såväl för en fortsatt mekanisering av jordbruksdriften som för ett fullgott utnyttjande av produktionsfaktorerna. Det är därför viktigt, att den odlade och alltjämt odlingsvärda jord, som är i behov av dikning, blir täckdikad snarast möjligt samt att härför eventuellt erforderlig torrläggning av annan art genomföres.

Många av de större torrlägningsföretagen i vårt land har gällt torvjordar. Hos flera av dessa fortsätter alltjämt markytan att sjunka till följd av den organiska substansens fortskridande förmultning. I dylika fall kräves — utom det för alla torrlägningsföretag erforderliga underhållet av dikena — då och då en fördjupning av hela dikessystemet. Flera företag av denna eller

liknande art har spelat en betydande roll för jordbrukets utveckling i den bygd, där de är belägna. Det måste anses vara av största intresse för det allmänna att företag av denna art vidmakthålles.

Utskottet anser det på nu anförda grunder vara angeläget att uttala, att en restriktiv tillämpning av författningarna om stöd — genom lån eller bidrag eller bådadera — till torrlägningsföretag icke bör få lägga hinder i vägen vare sig för tillkomsten av företag, som med säkerhet kan sägas vara led i jordbrukets rationalisering och beräknas bli av verklig ekonomisk betydelse, eller för att vidmakthålla eller förbättra redan fullbordade sådana företag.

Sammanfattningsvis finner därför utskottet, att det icke till alla delar kan ansluta sig till motionärernas uppfattning — det torde sålunda icke för närvarande vara påkallat att rubba själva grundvalarna för den gällande lagstiftningen på området. Åtskilliga detaljspörsmål inom torrlägningslagstiftningen är emellertid i behov av en översyn såsom framhållits i utskottets utlåtande nr 16 till årets riksdag (jfr riksdagens skrivelse nr 200). Men det är också angeläget, att huvudprinciperna för torrlägningslagstiftningen bringas i överensstämmelse både med nu tillämpad praxis och med dagens uppfattning om betydelsen av en rätt vård och hushållning med våra vattentillgångar.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att riksdagen i anledning av motionerna I: 226 och II: 268 i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte såsom sin mening giva till känna vad utskottet i ärendet anført.

Stockholm den 25 april 1957

På tredje lagutskottets vägnar:

HUGO OSVALD

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

från första kammaren: herrar Osvald, Grym, Hermansson*, Göran Karlsson, Georg Carlsson, Ebbe Ohlsson, Kristiansson och Krügel;

från andra kammaren: herrar Levin, Johansson i Torp, von Seth*, fru Torbrink, herrar Hansson*, Persson i Tandö*, Johansson i Öckerö* och Hamrin i Kalmar.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.